Mark Raat

Grote Pier (ca. 1480-1520)

Een samenvatting van feiten, fictie en beeldvorming
omtrent Frieslands bekendste volksheld

De blik op Pier Gerlofs Donia (ca. 1480-1520) is sterk afhankelijk van iemands standplaats. In Friesland staat ‘Grutte Pier’ symbool voor onafhankelijkheid en gerechtvaardigd verzet tegen vijanden van de gewestelijke autonomie.¹ In Holland heeft ‘Grote Pier’ de reputatie van een gewetenloze krijgsheer. Net als zijn voornaamste strijdterrein, de voormalige Zuiderzee, ligt de historische waarheid van deze tegengestelde herinneringen in het midden.²

Van het levensverhaal van Grote Pier bestaan uiteenlopende varianten. Het objectieve relaas is dat van de Friese boer die, in de militaire strijd om het gezag over het Friese gewest, uitgroeide tot vlootaanvoerder van het pro-Gelderse kamp. Beroemd en berucht fungeert Pier sindsdien als kapstok van rijke fantasieën die het zicht op de feiten vertroebelen. Voor de meest betrouwbare lezing is men aangewezen op de contemporaine kronieken van Piers tijdgenoten Peter en Worp van Thabor. Een uitgebreide wetenschappelijke studie, van J.J. Kalma, liet op zich wachten tot 1970 en is inmiddels enigszins gedateerd. Ruim vijf eeuwen na de dood van Frieslands bekendste volksheld is het zodoende weer eens tijd de balans op te maken. Dit artikel vangt aan met een samenvatting van feiten en historische achtergronden. Vervolgens komt de historiografische ontwikkeling en beeldvorming beknopt aan bod.³

29 januari 1515

Een vertelling over Grote Pier vangt vaak aan met de datum van 29 januari 1515. Op die dag trok een Franeker roofbende plunderend door Kimsward. Het dorp ten zuiden van Harlingen ging in vlammen op. Pier, zijn kinderen

Afbeelding 1. Het in 1985 onthulde standbeeld van Grote Pier in Kimswerd. Bron: Mark Raat.

en diverse dorpsgenoten overleefden de tragedie, maar hun bestaan veranderde ingrijpend.⁴ Doniastate, de boerderij die Pier erfde van zijn ouders, lag volledig in de as. De getraumatiseerde boer besloot dit leed te wreken ‘aen die gheen, die dat hadden ghedaen’. Formeel waren dat aanhangers van de hertog van Saksen, die werkte aan de opbouw van een centraal gezag in Friesland. Zijn voornaamste uitdager was de hertog van Gelre, waar Pier zich bij aansloot. Het politieke speelveld was echter gecompliceerd en zou spoedig wijzigen. De hoofdrolspelers en de aanloop naar 1515 vragen daarom om een nadere introductie.⁵

De Friese Vrijheid

In algemene zin draaide de onrust in Friesland om het behoud of verlies van de ‘Friese Vrijheid’, de landsheerloze politieke status van het gewest. Friesland maakte onderdeel uit van het Heilige Roomse Rijk, maar sinds ca. 1250 regeerde er geen erkende vorst. Het ontstane machtsvacuüm werd opgevuld door landsgemeenten: corporaties van erfelijke grondbezitters. Vanaf de tweede helft van de veertiende eeuw werden deze gedomineerd door zogenaamde hoofdelingen, grondbezitters met een versterkt huis en vaak beschikkend over een of meer beroepskrijgers. Net als de opkomende steden, uiteindelijk elf in getal, genoten zij een zekere mate van autonoom gezag. Omstreeks 1425 ontstond wel een overkoepelende landsvergadering, maar dit instituut was weinig effectief. Mede hierdoor waren vetes tussen hoofdelingen aan de orde van de dag, uitgevochten langs de globale scheidslijnen van de partijen der Vetkopers en Schieringers. Deze facties domineerden respectievelijk de belangrijkste landsgemeenten Oostergo en Westergo.⁶

Tegen het einde van de vijftiende eeuw verscherpten de conflicten tussen de hoofdelingen, waardoor de gewestelijke autonomie hevig onder druk

kwam te staan. De Vetkopers stelden zich in 1491 onder bescherming van de stad Groningen. Vanwege de pro-Groningse politiek van de keizer zagen de Schieringers zich genoodzaakt eveneens externe steun te zoeken. Zij benaderden hertog Albrecht van Saksen, tevens stadhouder van Holland. Een delegatie hoofdelingen erkende de hertog in 1498 als hun heer, overigens mét keizerlijke instemming en medewerking.⁷

Vestiging van centraal gezag

De Saksische hertogen Albrecht en later zijn zoon Georg poogden in korte tijd wetten, belastingen en een centraal bestuursapparaat uit de grond te stampen. Zij ondervonden daarbij voornamelijk weerstand van de Vetkopers, die naast Groningen ook steun kregen van graaf Edzard van Oost-Friesland. Georgs strijd tegen Edzard legde een uitpuittend beslag op zijn oorlogskas. De berooide hertog koos in mei 1515 eieren voor zijn geld. Hij verkocht zijn rechten als ‘gubernator’ van Friesland aan de Bourgondisch-Habsburgse prins en aanstaand keizer Karel V, tevens graaf van Holland.⁸

Een jaar eerder was ook hertog Karel van Gelre zich actief gaan bemoeien met het dynastieke schaakspel. Deze aartsvijand van de Bourgondisch-Habsburgse vorsten manifesteerde zich bij de anti-Saksische krachten als beschermheer van de Friese Vrijheid. Onderwijl aasde hij zelf op het landsheerschap. Vele Friezen doorzagen zijn dubbele agenda maar vonden in de Gelderse hertog desondanks een welkome steunpilaar. Vanwege de conflicterende ambities van Karel V en Karel van Gelre verhevigde evenwel het wapengekletter en de bestuurlijke wanorde. De verwoesting van Kimsverd was slechts een van de vele episodes in de aanhoudende oorlog.⁹

Weerbare mannen

Een van de redenen waarom ambitieuze vorsten zo lastig voet aan Friese grond kregen was de slagkracht van de ‘weerbare mannen’: fysiek gezonde Friezen van achttien jaar of ouder die thuis een wapen en wapenuitrusting bewaarden. Bij oorlogsdreiging werden zij opgetrommeld om huis en haard te verdedigen. Hoewel de hoofdelingen in de tweede helft van de vijftiende eeuw steeds vaker (buitenlandse) professionele huurlingen aanriepen, verdwenen de weerbare mannen niet van het toneel. Zeker bij het verdedigen van dorpen waren de lokale knechten van wezenlijk belang.¹⁰

Ook Grote Pier deed als weerbare man zijn eerste gevechtservaring op, in de militie van Wonseradeel tussen ca. 1500 en 1515. Hij was zodoende niet

Raat

onbekend met het militaire bedrijf toen hij het boerenbestaan opgaf en zich toeleegde op de strijd. Pier was ook niet de enige van zijn lotgenoten die de wapenen opnam. Worp van Thabor spreekt van ‘30 ofte 40 huysluyden van Kimsert, Arum ende Witmarsum ende andere dorpen dye oeck een paert voorbrant waeren’. Volgens de kroniekschrijver zou de groep later uitdijen tot wel zeshonderd man.¹¹

Anti-Hollands

Net als andere pro-Gelderse groepen waren Pier en zijn geestverwanten niet slechts anti-Saksisch. Na het vertrek van hertog Georg in 1515 waren zij anti-Bourgondisch(-Habsburgs): contra de keizerlijke dynastie die de Saksen eerst in het zadel hielp en nu zelf het bestuur overnam. In de praktijk betekende het tevens anti-Hollands. Onder meer omdat het gewest Holland Karel V financieel en militair steunde bij het vestigen van zijn gezag. Ook bestond er bij de Geldersen onvrede over Hollandse kooplui die handelden in goederen die bij de oorlog in Friesland waren bemachtigd. Daarnaast gold dat Karel V als graaf van Holland in een lange traditie stond van voorgangers die al eeuwen landsheerlijke rechten op het Friese gewest claimden.¹²

‘Groete Pier mit syn folck’

Karel van Gelre zette bewust in op amfibische oorlogsvoering: met een zeeoorlog trachtte hij de Hollandse handel te frustreren en zo zijn positie ten opzichte van de Habsburgers versterken. Het welslagen van deze tactiek is voor een belangrijk deel op het conto van Grote Pier te schrijven. Hoewel hij betrokken was bij diverse gevechten op land dankt de Kimswerder zijn faam voornamelijk aan de strijd ter zee, als aanvoerder van een vloot zogeheten seinschepen. Deze kleine en eenvoudig te roeien vaartuigen waren door hun snelheid en actieradius goed opgewassen tegen grote(re) schepen.¹³

Het is niet helemaal duidelijk wanneer Pier betrokken raakte bij de Gelderse maritieme activiteiten en wanneer hij zich tot vlootvoorman had opgewerkt. Worp van Thabor vermeldde dat Pier de groep krijgers bij elkaar bracht en dat hij ‘en syn volck’ reeds op 11 maart 1515 een succesvolle zeeslag voor de kust van Hoorn uitvochten. Peter van Thabor rapporteerde pas expliciet over Grote Pier vanaf gebeurtenissen in september 1516. In algemene zin lijdt het echter geen twijfel dat de Gelderse Friezen het bevaren van de Zuiderzee voor hun vijanden een levensgevaarlijke exercitie maakten. Temeer omdat zij zich daarbij niets aantrokken van het staakt-het-vuren dat

op 24 juni 1517 koersten ruim honderdvijftig schepen richting het westen.¹⁷

In de weken daarvoor hadden de Hollanders lucht gekregen van het naderend gevaar. In allerijl waren enkele honderden soldaten door de stadhouder naar diverse militair-strategische plekken gestuurd. Zij bleken echter niet opgewassen tegen de enorme overmacht die in de ochtend van 25 juni aan wal kwam. Allereerst trokken de aanvallers, vermoedelijk zo'n vierduizend man sterk, richting Medemblik. Na de overweldigende aanval lag de stad er 'verbrant ende desolaat' bij. Grote Pier en zijn mannen vertrokken hierna weer naar Friesland. De Zwarte Hoop vervolgde de plundertocht via West-Friesland, richting Alkmaar en uiteindelijk tot aan Asperen, onderwijl een spoor van verwoesting achterlatend.¹⁸

Continue dreiging

Terwijl de Zwarte Hoop door Holland raasde, dreef Grote Pier zijn vijanden vanaf zee tot wanhoop. De steden vreesden dat hij met geconfisqueerde grote schepen zijn werkterrein zou uitbreiden naar de Noordzee. Holland bracht zijn gehavende oorlogsvloot weer op sterkte en wendde daarmee de ergste dreiging af. In september 1517 kwamen Bourgondië en Gelre een wapenstilstand van een halfjaar overeen, die zij in maart 1518 met nog eens een jaar verlengden.¹⁹

Desondanks luidde dit geen periode van rust in. Grote Pier zette zijn verzet voort, zij het met een uitgedunde vloot. Over zijn activiteiten na mei 1517 verschillen evenwel de lezingen, bijvoorbeeld over de al dan niet geslaagde belegering van Hoorn in september 1518. De stad bleef een verwoestend noodlot bespaard, zoveel is zeker, maar de dreiging moet niet gering zijn geweest. In november wenste het stadsbestuur de daken van huizen te verharderen, gezien de ligging aan 'de zuiderzee en op die frontiere [van] vrieslant ende ghelre'. Ook op het platteland diende men continu op de hoede te zijn voor rondzwervende 'rebellens vriesen'. Net als Pier en zijn mannen waren dit groepen die min of meer autonoom opereerden.²⁰

Het einde van de Friese Vrijheid

Gaandeweg de strijd werd het de anti-keizerlijke Friezen steeds duidelijker dat hun beschermheer een andere uitleg aan de Friese Vrijheid gaf dan zijzelf deden. Karel van Gelre streefde een min of meer gelijke positie na als de hertog van Saksen had gekend. Diverse hoofdelingen gingen na verloop van tijd overstag. Een aantal volhardende Friese leiders van de Gelderse

factie, onder wie hun voornaamste voorman Jancko Douwama, zag zich op oudjaarsdag 1521 zelfs genoodzaakt over te lopen naar het Bourgondische kamp. In de twist om het landsheerschap van Friesland trok Karel V uiteindelijk aan het langste eind. De laatste Gelderse huurlingen verlieten het gewest in mei 1524.²¹

Pier maakte het onafwendbare vervliegen van de hoop op behoud van de Friese Vrijheid zelf niet meer mee. Zijn laatst bekende militaire actie was een aanval op Emmerik aan de Rijn, die hij eind 1519 ondernam op verzoek van Karel van Gelre. Rond die tijd was de voormalige boer in geest al verwijderd van de hertog: Pier hield zich sindsdien ‘stille in alle saken’. De voormalige boer trok zich terug in Sneek, alwaar hij in de nacht van 18 oktober 1520 het leven liet. Waar Pier in de stad verbleef is onderwerp van speculatie, eveneens waar hij (eventueel) begraven is. Het is waarschijnlijk dat de overwinnaars van de Geldersen geen tastbare herinneringen wensten over te houden aan een van hun grootste kwelgeesten.²²

Beeldvorming

Pier raakte echter verre van vergeten. Na zijn overlijden heeft de beeldvorming over de beruchte kapitein zich immer gekenmerkt door een sterke dualiteit. Een contrast tussen bewondering en verafschuwing, tussen het beschrijven van gerechtvaardigd verzet en meedogenloos geweld. De tegenstelling loopt in het algemeen langs de scheidslijn van de ‘autochtone’ Friezen en niet-Friezen. Specifieker zou men de eerstgenoemde groep kunnen omschrijven als mensen die zich Fries noemen en verwantschap ervaren met de bevolking van de provincie Friesland. Onder niet-Friezen verstaan we in het bijzonder ‘Hollanders’, de inwoners van het voormalige gewest.²³

Hoewel de Friese en niet-Friese waardering van Piers daden verschilt, geldt dat niet voor de weergave van zijn indrukwekkende fysiek. In de wellicht

Afbeelding 3. Tekening van Grote Pier in de kroniek van Winsemius uit 1622. Bron: Tresoor.

bekendste Hollandse vertelling van Pier, *Het land van Rembrandt* van Busken Huët, maken we kennis met ‘een kerel als een boom, donker van uitzigt, breedgeschouderd, met een langen zwarten baard’. Dit negentiende-eeuwse beeld van ‘een afzigtlijk wreedaard’ gaat, net als alle andere typeringen, terug op Peter van Thabor. Die beschreef de vermaarde Fries als ‘een groet, swaert, man, met grote oghen, grote schouwer ende een groten baert, ende gruwelijken van aensyen.’²⁴

Natuurlijk is er sprake van overdrijving, maar de typering van Grote Pier als wreedaard is niet helemaal uit de lucht gegrepen. Van Pier en ‘syn volc’ zijn nietsontziende acties bekend als het zonder genade overboord gooien van bemanningsleden van veroverde schepen, alsook het ontvoeren of doodslaan van niet bij de strijd betrokken personen. De nuanceringshierop luidt dat de toepassing van buitensporig geweld in de vroege zestiende eeuw alomtegenwoordig was, zeker in oorlogsgebied. Ook Hollandse en Bourgondische troepen bezigden zwaar geweld. Laat staan de Zwarte Hoop, die bij gebrek aan soldij voor levensonderhoud was aangewezen op ‘vrije roverij’.²⁵

Friese waardering

Barbaar of niet, over Piers toewijding aan het hogere ideaal van de Friese Vrijheid bestaat onder historici weinig discussie. Toen een landsheerloos Friesland verder weg leek dan ooit, doofde ook zijn innerlijke vuur. De kroniekschrijvers van het klooster Thabor, die formeel aan de Saksische en later Bourgondische zijde stonden, gaven postume blijk van waardering voor Piers idealisme. Worp stelde dat de vlootaanvoerder niet altijd ‘met recht ende reeden’ opereerde, maar immer voor het behoud van ‘den olden preuilegien ende vryheden’. Peter schetste een soortgelijk beeld: dat van een eenvoudige maar trotse eigenerfde boer die ‘lieuer by sin ploech ghegaen [hadde] dan hy gheorlicht hadde’.²⁶

In zijn *heitelân* is deze voorstelling van Grote Pier als een onversaagd en door oprechte motieven gedreven krijgsheer nog altijd een veelgehoorde opvatting. Toch leert de historiografische traditie dat de sympathie voor de Friese held de nodige gedaantewisselingen heeft gekend. Kalma suggereert dat Piers niet-adellijke komaf van invloed is geweest op zestiende-eeuwse auteurs. Hierdoor is zijn handelen wellicht minder goed gedocumenteerd dan dat van de betrokken politieke leiders. Sommigen lieten hem zelfs onvermeld. Zo zoekt men tevergeefs naar Piers naam in de werken van

Jancko Douwama. Is Pier destijds genegeerd omdat hij niet participeerde in het spel van hoofdelingen en hertogen, maar enkel uitvoerde ‘in dienst van’?²⁷

De zeventiende-eeuwse traditie

In elk geval is de *eventuele* contemporaine geringschatting van Piers activiteiten later ruimschoots gecompenseerd. Tegen het einde van de zestiende eeuw ontstond in de Nederlanden een traditie van fictieve geschiedschrijving, parallel aan de ontwikkeling van een versterkt ‘nationaal’ besef. Ook in Friesland lichtte men het roemrijke verleden bewust uit. Exemplarisch is de in 1597 verschenen gedrukte uitgave van de kroniek van Andreas Cornelius, alias Occo Scharlensis. Hierin ontpopt Pier zich als verzetsheld met een politiek zelfbewustzijn. In een aan hem toegeschreven gedicht noemt de Kimswerder zichzelf de ‘Coninck van Vrieslant, Hertog van Sneek, Graaf van Sloten, Vrij-heer van Hindelopen [en] Capiteyn Generaal van den Zuyderzee’.²⁸

Voor de verdere inkleuring van het imago van Grote Pier als verzetsman was vooral de rijk geïllustreerde kroniek van Winsemius (1622) invloedrijk. De officiële geschiedschrijver van de Staten van Friesland stelde dat Pier zijn vaderland van de Saksen, Bourgondiërs én Geldersen verlost zou hebben als hij de oorlog ‘na zijn appetijt hadde mogen dryven’. Net als Scharlensis werpt Winsemius het beeld op van Pier als een man die werkelijk trouw was aan zijn idealen, in tegenstelling tot de hoofdelingen die op den duur voor hun eigen hachje kozen.²⁹

Voor een meer zakelijke vroeg-zeventiende-eeuwse benadering is men aangewezen op Ubbo Emmius. De Oostfriese historicus was met zijn wetenschappelijke aanpak een tegenpool van zijn creatieve tijdgenoten. Emmius vermeldde een aantal prominente gebeurtenissen waar Pier bij betrokken was en beschreef hem als onbeheerst en gewelddadig. Met die karakterisering week hij niet af van de apocriefe kroniekschrijvers. Samengevat is te stellen dat de vermeende agressieve inborst die deze generatie auteurs Grote Pier opspeldde, zowel in afkeurende als bewonderende zin, een blijvend stempel op zijn reputatie heeft gedrukt.³⁰

Fries bewustzijn

Later in de zeventiende eeuw werd in kronieken, maar ook in liederen en gedichten, het Fries-zijn van Grote Pier nadrukkelijker uitgelicht. Er

verschenen aan Pier toegeschreven anti-Hollandse zegswijzen, waaronder de in diverse varianten verschenen rijm: *bûter, brea en griene tsiis, wa dat net sizze kin is gjin oprjochte Frys*. De legende leert dat iedere vijand die dit versje niet in correct Fries kon bezigen dat bekocht met zijn leven. In de negentiende eeuw verscheen er opnieuw een opleving in gedachtenissen aan Pier. Als reactie op de incorporatie van Friesland in de Hollandse eenheidsstaat joeg de Friese stedelijke en burgerlijke elite de creatie van een nieuwe Fries-nationale cultuur aan. In Grote Pier vond men een vroege exponent van de eigentijdse idealen: verdiende deze zeevaarder niet dezelfde roem als ‘eenen De Ruijter’? De bewonderaars namen een steeds ruimhartigere loop met de historische feiten, waardoor onder meer het hardnekkige misverstand kon ontstaan dat Pier de Zwarte Hoop hoogstpersoonlijk aanvoerde.³¹

De groeiende belangstelling voor het Friese eigene hield de herinnering aan Pier ook in de twintigste eeuw levend. In de Tweede Wereldoorlog dook hij in verscheidene teksten op als nationale verzetsheld, opvallend genoeg voor zowel de Friezen als de Nederlanders. Toch ontstond er in de naoorlogse periode geen kentering in de Fries-Hollandse tegenstelling. Zo bleek wel in 1969, bij het verschijnen van de populaire riddersage *Floris*. In deze televisieserie vervulde het personage Lange Pier een belangrijke rol, maar de enigszins minzame karikatuur van Grote Pier als onbeholpen, lompe en immorele schurk leidde tot veel verontwaardiging onder Friezen. Zij zagen dit als het zoveelste bewijs dat Nederlanders hun een imago van een primitief en onderontwikkeld volk toeschrijven.³²

‘Lange Pier’ raakte kortom een open wond in de eeuwenoude *vermeende* tegenstellingen tussen Friesland en Holland (en Nederland in algemene zin). Negatieve sentimenten over thema’s als stad versus platteland en ontwikkeling versus stagnatie lijken diepgeworteld. Een stoutmoedige stelling luidt dat de Friezen daar zelf debet aan zijn. Bij de na 1813 ontstane vernieuwde zelfdefiniëring heeft de regionale elite immers eigenhandig een oeroude plattelandscultuur geïdealiseerd: een onafhankelijke en authentieke beschaving. Daar hoorden ook nationale symbolen als een vlag en volkslied bij. Omdat de politieke lading (bestuurlijke zelfstandigheid) met het verstrijken van de tijd naar de achtergrond verschoof, nam de sociaal-culturele constructie voorts de overhand.³³

Grote Pier leeft voort

Met het aanbreken van de eenentwintigste eeuw leeft Grote Pier nog immer voort. De ‘miskien wol meast legindaryske Fries aller tiden’ kon logischerwijs

niet ontbreken als venster in de Canon van Friesland uit 2008. Het aantal gedachtenissen is nadien blijven uitdijen. Zo liet het Fries Museum in 2013 het aan Pier toegeschreven twee meter lange zwaard een centrale rol spelen in de heropeningsactiviteiten. Een jaar later opende in Leeuwarden de Grutte Pier-brouwerij. De regionale archiefinstelling Tresoar ondernam een succesvol project waarbij Friezen konden nagaan of zij afstammen van Pier Gerlofs

Abbeelding 4. Hoofdrolspeeler Hilbert Dijkstra in de openluchtvoorstelling *Grutte Pier fan Kimswert*, augustus 2016. Bron: Reyer Boxem.

Donia. Bij deze initiatieven speelt weliswaar (in meer of mindere mate) een commercieel motief, maar het houdt de illustere Kimswerder actueel.³⁴

Gezien de activiteiten van recente jaren is voorzichtig te spreken van een heropleving van Pier-memoria. Daarin lijkt een bijzondere aandacht te ontstaan voor zijn innerlijk-mentale strijd. Schoorstra legt in de historische roman *Pier* (2015) niet de nadruk op Piers idealen als vrijheidsstrijder, maar op het verhaal van een gebroken en door wraak gedreven man. In een driedelige openluchtvoorstelling (tussen 2015 en 2017) stonden eveneens Piers persoonlijke worsteling, verdriet en vergeldingsdrang centraal. De onschuldige boer raakt geradicaliseerd, begaat ‘verschrikkelijke misdaden’ en ziet zich uiteindelijk geplaagd door een posttraumatisch stresssyndroom (PTSS). Een soortgelijke insteek is gekozen voor een nog te ontwikkelen serie en speelfilm van Omrop Fryslân.³⁵

Een nationale held?

De toekomst zal uitwijzen of de ‘vermenselijking’ van Grote Pier een aanhoudende trend is. Het benadrukken van het psychologische aspect kan voorzien in een welkome nuancering op het imago van onverschrokken barbaar dat hij onder niet-Friezen nog altijd heeft. Zou Pier hierdoor ook buiten Friesland waardering kunnen genieten als nationale zeeheld? Dat is niet de verwachting. In de hedendaagse Friese cultuur ligt er namelijk steeds meer nadruk op het uitventen van elementen die als typisch en uniek Fries worden beschouwd. Grote Pier is zo’n element en de Friezen zullen niet nalaten hem als zodanig te cultiveren. Hij is dus vooral niet-Hollands: de Friese volksheld bij uitstek.³⁶

Noten

1. In de rest van dit artikel houd ik de Nederlandstalige schrijfwijze aan.
2. Met Holland bedoel ik het voormalige gewest. Onder Hollanders versta ik zowel de historische als hedendaagse bewoners van respectievelijk het gewest en de provincies Noord- en Zuid-Holland. Waar in dit artikel over Friesland wordt gesproken betreft dat het historisch-geografische Westerlauwers Friesland, wat de huidige provincie Friesland omvat.
3. Ph.H. Breuker en A. Janse, “Beelden,” in: *Negen eeuwen Friesland-Holland. Geschiedenis van een haat-liefdeverhouding*, eds. Ph.H. Breuker en A. Janse (Zutphen: Walburg Pers, 1997), 49-50; J.J. Kalma, *Grote Pier van Kimswerd* (Leeuwarden: De Tille, 1970); J.A. Mol, *De Friese volkslegers tussen 1480 en 1560. Met een editie van De Monsterlijsten van Friesland 1552 en Ameland 1558* (Hilversum: Verloren, 2017), 21.
4. In diverse teksten staat vermeld dat Piers gezin omkwam bij de brand. Stamboomstudies geven echter aan dat zijn kinderen in 1525 nog leefden. Zijn vrouw was mogelijk al vóór 1515 overleden. Zie: Otto Schutte, “Kwartieren van de echtelieden Seerp Fransen (Donia, ex matre Tania) en Wyske Fransen (ex matre Tania), in parentelen,” *Genealogysk Jierboek* 94 (2016): 233-236; Zie ook: R.S. Roarda, *Ut it selde skaei as Greate Pier* (Leeuwarden: Fedde Dykstra, 1961), 3-11.
5. Kalma, 48-53; 67-72; Worp Tyaerda van Rinsumageest, *Vijfde boek der Kronijken van Friesland. Bevattende de geschiedenis van het begin der zestiende eeuw*, ed. Friesche Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde (Leeuwarden: H. Kuipers, 1871), 134-136; *Historie van Vrieslant. Beschreven door Peter Jacobsz. van Thabor*, eds. J.J. Kalma, Y. Poortinga en K. de Vries (Leeuwarden: De Tille, 1973), 258-263.
6. Paul Noomen, “Welvaart en stagnatie in de late middeleeuwen,” in *Frieslands verleden. De Friezen en hun geschiedenis in vijftig verhalen*, eds. Douwe Kooistra, Erik Betten en Pieter Anko de Vries (Gorredijk: Bornmeer, 2008), 89-93; O. Vries, “De Friese vrijheid,” in *Frieslands verleden. De Friezen en hun geschiedenis in vijftig verhalen*, eds. Douwe

- Kooistra, Erik Betten en Pieter Anko de Vries (Gorredijk: Bornmeer, 2008), 94-98; O. Vries, “De ‘stemmen’ in Oostergo en Westergo, de pre-landsheerlijke staten van Friesland,” *Jaarboek voor Middeleeuwse geschiedenis* 15 (2012): 60-82; Paul Baks, “Saksische heerschappij in Friesland, 1498-1515: dynastieke doelstellingen en politieke realiteit,” in *Fryslân, staat en macht 1450-1650. Bijdragen aan het historisch congres te Leeuwarden van 3 tot 5 juni 1998*, eds. J. Frieswijk et al. (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 1999), 85-87; O. Vries, “Friesland in de Habsburgse tijd: bestuurlijke achtertuin van Holland?,” in *Negen eeuwen Friesland-Holland. Geschiedenis van een haat-liefdeverhouding*, eds. Ph.H. Breuker en A. Janse (Zutphen: Walburg Pers, 1997), 134-135; Mol, *De Friese volkslegers*, 36-49; 101-107; J.A. Mol, “Hoofdelingen en huurlingen. Militaire innovatie en de aanloop tot 1498,” in *Fryslân, staat en macht 1450-1650. Bijdragen aan het historisch congres te Leeuwarden van 3 tot 5 juni 1998*, eds. J. Frieswijk et al. (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 1999), 65-68.
7. Oebele Vries, “*Frisicon libertas*: Frisian freedom as an instance of medieval liberty,” *Journal of Medieval History* 41, no. 2 (2015): 231-233; Noomen, 89-93; Vries, “De Friese vrijheid,” 94-98; Vries, “De ‘stemmen’,” 60-82; Baks, 85-92; Vries, “Friesland in de Habsburgse tijd,” 134-135; Mol, *De Friese volkslegers*, 36-49; 101-132.
 8. Vries, “Friesland in de Habsburgse tijd,” 134-137; Baks, 85-106; Mol, *De Friese volkslegers*, 136-137; Karel van Oostenrijk werd destijds formeel nog niet Karel V genoemd, toch houd ik deze benaming aan om verwarring te voorkomen.
 9. Ibidem.
 10. Mol, “Hoofdelingen en huurlingen,” 65-84; Mol, *De Friese volkslegers*, 11-49; 138.
 11. Mol, *De Friese volkslegers*, 138-145; Kalma, 67-72; Baks, 101-106; *Historie van Vrieslant*, 184-188; 191-192; Worp Tyaerda van Rinsumageest, 134-136.
 12. Vries, “Friesland in de Habsburgse tijd,” 134-138; Baks, 92-106; Worp Tyaerda van Rinsumageest, 203-204; A. Janse, “De ‘groot-Friese gedachte’. Achtergronden van de Hollandse expansie in Friesland, tot het midden van de veertiende eeuw,” in *Holland in Wording. De ontstaansgeschiedenis van het graafschap Holland tot het begin van de vijftiende eeuw*, eds. D.E.H. de Boer, E.H.P. Cordfunke en F.W.N. Hugenholtz (Hilversum: Verloren, 1991), 143-161; J.W. Koopmans, “Friesland en Holland: samen of apart in opstand?,” in *Negen eeuwen Friesland-Holland. Geschiedenis van een haat-liefdeverhouding*, eds. Ph.H. Breuker en A. Janse (Zutphen: Walburg Pers, 1997), 142.
 13. J.E.A.L. Struick, *Gelre en Habsburg 1492-1528* (Arnhem: S. Gouda Quint – D. Brouwer en Zoon, 1960), 227-230; Theodorus Velius, *Kroniek van Hoorn. Band 1, 1316-1559*, eds. Jan Plekker en Rob Resoort (Hoorn: Publicatiestichting Bas Baltus, 2007), 294-298; Mol, *De Friese volkslegers*, 138-158.
 14. Kalma, 90-99; Mol, *De Friese volkslegers*, 144-145; Velius, 294-298; Worp Tyaerda van Rinsumageest, 134-146; *Historie van Vrieslant*, 188-191; 204-205.
 15. Velius, 298; Koopmans, 142.
 16. Mol, *De Friese volkslegers*, 142-152; Een bekende militie is de Arumer Zwarte Hoop, waarover Mol recent stelde dat de vaak voorkomende vereenzelviging met Piers groep op een misverstand berust. Zie: Mol, *De Friese volkslegers*, 145, n.20.
 17. Mol, *De Friese volkslegers*, 152-154; *Historie van Vrieslant*, 214-235; Worp Tyaerda

- van Rinsumageest, 135-136; 199-209; Velius, 301-304.
18. Velius, 301-308; Mol, *De Friese volkslegers*, 152-155; Kalma, 100-104; *Historie van Vrieslant*, 214-235; Worp Tyaerda van Rinsumageest, 201-209; Mark Raat, "Grote Pier en de belegering van Westfriesland in 1517," *Westfriesland Oud & Nieuw* 84 (2017), 31-34.
 19. Velius, 308-311; Koopmans, 142.
 20. Velius, 310-316; 320-321; Kalma, 105-113; 188-191; Koopmans, 142; Raat, 33-34; Westfries Archief 0348, inv. 2720; Nationaal Archief 3.01.27.02, inv. 1146, f. 51v.
 21. Mol, *De Friese volkslegers*, 154-162; Martha Kist, "Centraal gezag en Friese vrijheid: Jancko Douwama's strijd voor de Friese autonomie," in *Fryslân, staat en macht 1450-1650. Bijdragen aan het historisch congres te Leeuwarden van 3 tot 5 juni 1998*, eds. J. Frieswijk et al. (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 1999), 111-125.
 22. Worp Tyaerda van Rinsumageest, 231-233; *Historie van Vrieslant*, 259-263; Kalma, 123-125; 130-135; Mol, *De Friese volkslegers*, 155-156; In de achttiende eeuw stelde Napjus dat Grote Pier begraven ligt in de Sint Martinikerk te Sneek, wat sindsdien door sommigen voor waarheid wordt aangenomen.
 23. O. Vries, "Lêzing oer Grutte Pier", gehouden te Kimsverd op 3 april 2016; Breuker en Janse, 49-50.
 24. Cd. Busken Huet, *Het land van Rembrand. Studiën over de Noordnederlandsche beschaving in de zeventiende eeuw. Eerste deel* (Haarlem: H.D. Tjeenk Willink, 1882-1884), 300-307; Breuker en Janse, 49-50; *Historie van Vrieslant*, 258-262.
 25. Velius, 297-316; 320-321; Mol, *De Friese volkslegers*, 133-165; *Historie van Vrieslant*, 189; 201-262; Ter voorbeeld: bij de belegering van Medemblik op 25 juni 1517 werden alle 'manspersonen' gevangengenomen of doodgeslagen. Zie: Nationaal Archief 3.01.27.02, inv. 1145, f. 35v.
 26. *Historie van Vrieslant*, 258-262; Worp Tyaerda van Rinsumageest, 231-232; Mol, *De Friese volkslegers*, 21.
 27. Kist, 111-117; Kalma, 105-107; 136-140; Vries, "Lêzing oer Grutte Pier"; Breuker en Janse, 49-50; 'Heitelân' is Fries voor vaderland.
 28. Kalma, 105-113; 136-140; 159-160; Breuker en Janse, 49-50; *Chronyk en waaragtige beschyvinge van Friesland [e.v.] eerst door Ockam Scharlensem [e.v.]* (Leeuwarden: Abraham Ferwerda, 1742), 428-429; 435; Hessel Miedema, "De vormgeving van de vroege Friese geschiedschrijving," *Oud Holland* 118,½ (2005): 1-2; E.H. Waterbolk, *Twee eeuwen Friese geschiedschrijving. Opkomst, bloei en verval van de Friese historiografie in de zestiende en zeventiende eeuw* (Groningen, J.B. Wolters, 1952), 52-58.
 29. Kalma, 105-113; 136-140; Breuker en Janse, 49-50; Pierius Winsemius, *Chronique ofte Historische geschiedenis van Vrieslant. Beginnende vanden jaere nae des werelts scheppinge 3635 ende loopende tot den jaere nae de gheboorte Christi 1622. Met schoone figuyren ende een landts ende steed caerten verciert* (Franeker, Ian Lamrinck, 1622), 417-455 (zie in het bijzonder f. 454-455).
 30. Waterbolk, 6; 54-58; 193-195; Kalma, 111-113; Ubbo Emmius, *Friesische Geschichte (Rerum Frisicarum historiae libri 60) Band V. Aus dem Lateinischen übersetzt von Erich von Reeken* (Frankfurt am Main: Verlag Jochen Wörner, 1982), 732; 740; 758-

759; 771.

31. Kalma, 159-182; Breuker en Janse, 12; 40-50; Goffe Jensma, "Plat land, diepe geschiedenis. Friesland als trauma," *De Vrije Fries* 90 (2010), 207-222; Sjoerd van der Schaaf, *Skiednis fan de Fryske biweging* (Leeuwarden: Uitgeverij Elikser, 2010) 24-53; "Mengelwerk," *Leeuwarder Courant*, 11 maart 1834; Van de 'bûter, brea en griene tsiis'-vers is de variant van Paulus Cornelis (1831) geciteerd. Vrij vertaald betekent het: 'Boter, brood en groene kaas. Wie dat niet kan uitspreken is geen oprechte Fries.' Richard de Boer, "It swurd fan (immen oars as) Grutte Pier," *De Moanne* 14, no. 5 (2015), 16-21.
32. Breuker en Janse, 45-50; Kalma, 141-182; "De vraag is nu: gaat "Floris" door?," *De Telegraaf*, 18 december 1969; "Een goed tv-jaar '69," *Het Parool*, 31 december 1969.
33. Breuker en Janse, 9-20; Goffe Jensma, "De opbloei van een Fries-nationale cultuur," in *Frieslands verleden. De Friezen en hun geschiedenis in vijftig verhalen*, eds. Douwe Kooistra, Erik Betten en Pieter Anko de Vries (Gorredijk: Bornmeer, 2008), 216-220; Jensma, "Plat land".
34. "Friese volksheld Grutte Pier krijgt eigen tripel," Grutte Pier Brouwerij, <https://gruttepierbrouwerij.nl/in-de-media/> (geraadpleegd 29 juli 2018); De Boer, 16-21; Zie voor de achtergrond en nieuwsberichten over het Grutte Pier-project van Tresoar de website: <http://www.gruttepierdefamylje.nl/index.php/nl/al-het-nieuws> (geraadpleegd 27 juli 2018).
35. "Grutte Pier verlaat slagveld met PTSS," *Leeuwarder Courant*, 21 december 2017; Willem Schoorstra, *Pier. De profetie van blinde Simon* (Leeuwarden: Uitgeverij Noordboek, 2015); "Steven de Jong zoekt 'Grutte Pier' van 2 meter voor film," <https://www.telegraaf.nl/entertainment/2550031/steven-de-jong-zoekt-grutte-pier-van-2-meter-voor-film> (geraadpleegd 18 september 2018); Programmaboekje theatervoorstelling *Grutte Pier fan Kimswert*, 23 augustus t/m 24 september 2016 (PeerGroup Locatietheater Noord-Nederland); Het theatergezelschap achter de openluchtvoorstelling over Grote Pier organiseerde tevens een verzoeningsactiviteit tussen inwoners van Kimswerd en Medemblik, teneinde een symbolische Fries-Hollandse vrede te sluiten. Zie: "Friezen in Medemblik, verzoening is een feit," *Dagblad voor West-Friesland*, 25 september 2017.
36. Jensma, "Plat land"; Bert Looper, *Hier ligt de zee. Over taal, kunst, landschap en Friese identiteit* (Gorredijk: Bornmeer, 2017), 67-80.